

№4

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: таъминлар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Hamidullo Azizillo o'g'li	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Бахром Акрамжанович	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам	Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla	The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Fayzulla Murodullayevich	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Farruh Abdurazzoqovich	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Lobarxon Sherzod qizi	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod	Mamlkat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li	Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi	Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра	Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Xusniddinovna	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional investorlarni jalb etish istiqbollari	160

24.	Djamalov G‘ofir Oribjanovich	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta‘minotini boshqarish usullari	167
25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to‘lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta‘minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta‘minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo‘llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214
30.	Tulyaganov Kudratilla Asatullayevich	O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini transformatsiya qilishning ustuvor yo‘nalishlari	225
31.	Abduraxmanova Muqaddas Toxtasinovna	Temir yo‘l transporti korxonalarida ekologik-iqtisodiy samaradorlikni yuksaltirishning tashkiliy-iqtisodiy va innovatsion mexanizmlari	232
32.	Uralov Elshod Sirojiddin o‘g‘li	Mintaqalarda institutsional-iqtisodiy hamkorlikning shakllari va rivojlanish xususiyatlari	240
33.	Qodirov Bahodir Qudratovich	Bevosita soliq solishni optimallashtirish va yashillashtirish masalalari	245
34.	Agabekyan Roza Samvelovna	O‘zbekistonda loyihaviy moliyalashtirish asosida investitsiya resurslarini jalb qilish mexanizmini takomillashtirish	251
35.	Ерманова Камила Рустамовна	Цифровые финансовые инструменты в системе финансирования креативных индустрий: переоценка возможностей и ограничений	258

BEVOSITA SOLIQ SOLISHNI OPTIMALLASHTIRISH VA YASHILLASHTIRISH MASALALARI

Qodirov Bahodir Qudratovich

iqtisodiyot fanlari nomzodi

moliya kafedrası dotsenti

Termiz davlat universiteti

E-mail: bakhodirkodirov07021968@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8410-3634

Annotatsiya. Maqolada O'zbekistonning bevosita soliqqa tortish tajribasi, shakllangan bevosita soliqlar yuki va soliqqa tortishning optimallashtirish jarayonlari tahlil qilingan. Muallif tadqiqot ishida O'zbekistonda shakllangan bevosita soliqlar yukini o'zgarib borish tendensiyasini tahlil qilib, bevosita soliqlarning iqtisodiy o'sishga ta'siri niqtai nazaridan baholagan. Muallif bevosita soliq solish mexanizmlaridagi ustuvor yo'nalishlar va strategik metodologiya haqida tahliliy ma'lumotlarni umumlashtirib, soliq solishning ustuvor yo'nalishlarini O'zbekistonda tatbiq etish masalalarini tadqiq etgan.

Kalit so'zlar: Soliq tizimi, bevosita soliqlar, bevosita soliqqa tortish, bevosita soliq mexanizmi, soliq yuki, soliq nisbati, yashil soliqlar.

ВОПРОСЫ ОПТИМИЗАЦИИ И ОЗЕЛЕНЕНИЯ ПРЯМОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

Кодиров Баходир Кудратович

кандидат экономических наук

доцент кафедры финансы

Термизский государственный университет

E-mail: bakhodirkodirov07021968@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8410-3634

Аннотация. В статье анализируются опыт прямого налогообложения в Узбекистане, сложившаяся нагрузка по прямым налогам и процессы оптимизации налогообложения. В своем исследовании автор анализирует бремя прямых налогов, и оценивает их влияние на экономический рост. Обобщив аналитические данные о приоритетных направлениях и стратегической методологии механизмов прямого налогообложения, автор исследует вопросы внедрения этих приоритетов в Узбекистане.

Ключевые слова: Налоговая система, прямые налоги, прямое налогообложение, механизм прямого налогообложения, налоговое бремя, налоговая ставка, зелёные налоги.

ISSUES OF OPTIMIZATION AND GREENING OF DIRECT TAXATION

Qodirov Bahodir Qudratovich

Candidate of Economic Sciencences

Associate Professor of

the Department of Finance,

Termiz State University

E-mail: bakhodirkodirov07021968@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8410-3634

Abstract. The article analyzes the direct taxation experience in the Republic of Uzbekistan, the resulting direct tax burden, and the processes of tax optimization. In this research, the author examines the changing trends of the total tax burden in the Republic of Uzbekistan, including that of direct taxes, and evaluates their impact on economic growth. The author also summarizes

analytical data on the priority areas and strategic methodologies within direct taxation mechanisms in developed countries and investigates the implementation of these taxation priorities in Uzbekistan.

Keywords: Tax system, direct taxes, direct taxation, direct tax mechanism, tax burden, tax ratio, green taxes.

Kirish

Dunyo mamlakatlarning iqtisodiy yuksalishida va ekologik muvozanatni saqlanishida soliqlar tizimining, shu jumladan bevosita soliqqa tortishning roli muhimdir. O'zbekiston ham mustaqil davlat sifatida iqtisodiy taraqqiyot strategiyasini amalga oshirar ekan, bu jarayonda bevosita soliqqa tortish metodologiyasini samarali tashkil etishning ahamiyati muhimdir. Shuning uchun, rivojlangan mamlakatlarning bevosita soliqqa tortish tajribalarini organish asosida O'zbekistonning samarali soliqqa tortish mexanizmlarini aniqlash va soliq qonunchiligini yanada takomillashtirish maqsadga muvofiqdir.

Tahlillarning ko'rsatishicha, O'zbekistonda ham bevosita soliqqa tortishni optimal tashkil etish va takomillashtirish uchun rivojlangan xorijiy davlatlarning ko'p yillik tajribalarini organish, eng samarali metodlar va mexanizmlarni aniqlash hamda ularni milliy soliq qonunchiligida tatbiq etish strategik maqsadlarimizga xizmat qiladi. Shu boisdan, “O'zbekiston Respublikasi qonunchiligini jahon savdo tashkilotining bitimlariga muvofiqlashtirish va Xorijiy investorlar kengashi majlisida ilgari surilgan tashabbuslarni amalga oshirish zarurati yuzaga kelmoqda”[1]. Mazkur strategik maqsadlarga ko'ra, rivojlangan mamlakatlarning ko'p yillik bevosita soliqqa tortish tajribalarini o'rganish asosida O'zbekistonda bevosita soliqqa tortishning ustuvor yo'nalishlarini, xususan bevosita soliq solishni yashillashtirish mexanizmlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar sharhi

Global dunyoda ustuvor soliq solish vositasi sifatida qaralgan bevosita soliqqa tortish nazariyasi bugungi zamonaviy soliq nazariyalarining ahamiyatli tizimlaridan biri bo'ib, iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiladi. Bevosita soliqqa tortishni optimallashtirish bo'yicha jahon olimlari o'rtasida doimiy munozaralar mavjud bo'lib, daromadlarning o'sishga yordam berish salohiyatiga ega bo'lgan bevosita soliqqa tortish tizimi samarali ekanligini yoqlyadilar.

Yevropa olimlarining tadqiqotlariga ko'ra, kam daromadli mamlakatlarda o'rtacha soliq daromadi YaIMning 10% dan 20% gacha, boy mamlakatlarda esa 40% dan oshadi va bu holat mamlakatlarning iqtisodiyotiga mutanosib holda soliqqa tortish metodologiyasini shakllantiradi [2].

Malayziyalik tadqiqotchi olim Taufik Abd Hakim tomonidan 1992-2016 yillar bo'yicha 51 ta mamlakatning iqtisodiy ko'rsatkichlari tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilib, bevosita soliqlar iqtisodiy o'sishga sezilarli va ta'sirchan bog'liq ekanligini aniqlagan. Ushbu tadqiqot natijasiga ko'ra, bevosita soliqlarning yalpi daromadga sezilarli va ijobiy hissa qo'shishi haqida xulosa chiqarilgan[3]. Bizning fikrimizcha ham iqtisodiyotni yuksaltirishda bevosita soliqlarning ta'siri samarali bo'lib, haqiqatda ham bevosita soliqlar daromad darajasiga mutanosib holda undiriladi va investitsion jamg'armani manbaasi hisoblanadi.

Yevropa ittifoqining (Ruminiya) professorlari Dr. Laura-Mariana Cismaş, Isabel Novo-Corti va Diana Mihaela Țîrcă olib borilgan tadqiqotlari natijalariga ko'ra, bevosita soliqqa tortish yuqori bo'lsa, jismoniy shaxslar va korporatsiyalar soliq to'lashdan qochish uchun soyali iqtisodiy faoliyat bilan shug'ullanishga o'tishlari mumkin. Bevosita soliq solishning o'sishi esa iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim bo'lgan investitsiya qilish qobiliyatini so'ndiradi”[4].

Bevosita soliqqa tortish masalasi bo'yicha rus olimlaridan M.Sislovaning nuqtai nazariga ko'ra, “bevosita soliqlar mamlakat iqtisodiyotini boshqarish imkonini beradi, ishlab chiqarish sohalariga ta'sir ko'rsatadi va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni talab qiladigan sohalarida yaxshi iqtisodiy sharoitlar yaratishga yordam beradi [5].

O‘zbekistonlik iqtisodchi olim X.A.Yangiboevning fikricha, «bevosita soliqlar yuridik yoki jismoniy shaxslarning foydasi yoki daromadiga, mol-mulkiga, tabiiy boyliklardan qazib olganiga, foydalanganiga, ishlab chiqarganiga, ish beruvchining xodimlar mehnatiga haq to‘lashga doir xarajatlariga belgilanib, soliq to‘lovchining daromadidan yoki foydasidan bevosita davlat byudjetiga yoki davlat maqsadli jamg‘armasiga to‘lanadigan majburiy beg‘araz to‘lovidir» [6].

H.X.Nasrulloevning tadqiqot ishida “Yashirin iqtisodiyot darajasini pasaytirish, tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun, shu jumladan tartibga solish va ma‘muriy yukni kamaytirish hisobiga teng raqobat sharoitlarini yaratish, soliq qonunchiligi talablariga rioya qilish tartib-tamoillarini avtomatlashtirish va uning tartibini soddalashtirish kerak”ligi haqida xulosa chiqarilgan”[7].

Umuman olganda, O‘zbekistonda ham bevosita soliqqa tortishni optimal tashkil etish va yashillashtirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Maqolada bevosita va bilvosita soliqqa tortishni optimallashtirishning tizimli, majmuali va institutsional yondashuvlar, statistik tahlil, ilmiy abstraksiya, qiyosiy tahlil, analiz, sintez, iqtisodiy baholash kabi usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar

Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarning bevosita soliqqa tortish amaliyotida korporativ foyda solig‘i stavkalari regressiv pasaytirilgani bilan ajralib turadi. Xususan, korporativ foyda solig‘i stavkasi AQSHda 1979-yilda 46% bo‘lgan bo‘lsa, 1990-yilda 34%, 2022-yildan 21%ga, Buyuk Britaniyada 1990-yilda 34% dan 2022-yilda 19%ga, Yaponiyada 1990-yilda 37.5% dan 2022-yilda o‘rtacha 30.62%ga, Fransiya 1990-yilda 37%dan 2022 yilda 25.83 % atrofida o‘zgargan. Bu mamlakatlarda korporativ foyda solig‘i stavkasini pasayib borishiga muvofiq holda iqtisodiyot bevosita soliqlar vositasida rag‘batlantirilib borilgan [11].

OECD/G20 mamlakatlarining 2023-yildagi budjet daromadlarida bevosita soliqlar (ijtimoiy sug‘urta bilan birgalikda) salmog‘i o‘rtacha 61,9%, bilvosita soliqlar salmog‘i 31,3%, boshqa tushumlar salmog‘i 6,8% ekanligi kuzatiladi. Rivojlangan davlatlarda 1868–2008-yillar bo‘yicha amalga oshirilgan 150 yillik tahlillarni ko‘rsatishicha milliy daromad o‘shishiga mutanosib holda soliq yuki oshib borgan (Buyuk Britaniyada +388%, Fransiya +516%). Biroq bu holat salbiy oqibatlarga sabab bo‘lmagani ko‘rsatilib, 2011-2023 yillardagi bevosita va bilvosita soliqlarning YaIMdagi ulushi 1-jadvalda jamlangan.

1-jadval.

EA20 mamlakatlarining 2011-2023 yillardagi soliq tushumlari va undagi bevosita va bilvosita soliqlar tushumining YaIMdagi ulushini tahlili³⁰.

Soliq guruhlari va turi boyicha tarkibi	YILLAR												
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	YaIMga nisbatan % hisobida												
Bilvosita soliqlar	12.9	13.2	13.3	13.5	13.5	13.4	13.4	13.4	13.5	13.1	13.4	13.2	12.6
Bevosita soliqlar	11.9	12.4	12.7	12.6	12.7	12.7	12.9	13.3	13.0	13.0	13.1	13.6	13.5
Ijtimoiy(sugrta) badallar	13.7	13.9	14.0	14.0	13.9	13.9	13.9	13.9	13.8	14.2	13.8	13.5	13.5
JAMI	38.5	39.5	40.1	40.2	40.0	40.1	40.2	40.4	40.3	40.4	40.6	40.3	39.5

³⁰ Yevropa ittifoqi (2025) mamlakatlari bo'yicha qisqacha jadvallar. Soliq va Bojxona Ittifoqi Bosh boshqarmasi. Olingan manzil: https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/5afc4182-d362-4635-9ffb-8bfba8fe8548_en?filename=Summary-tables-by-country-List-of-tables.pdf

2011-2023 yillarda rivojlangan EA20 mamlakatlarini YaIMdagi jami soliq tushumi 1.0 punktga oshgan holda bu o'zgarishga muvofiq YaIMdagi bevosita soliqlarning ulushi ham 1.6 punktga o'zgargan. EA20 mamlakatlarida bozor iqtisodiyotining rivojlanganligi va investitsion jozibadorlikni yuzaga kelganligi aynan bevosita soliqqa tortishni optimallashtirishga xizmat qilgan.

O'zbekistonda bevosita va bilvosita soliqlarning 1992–2025-yillardagi makroiqtisodiy tahlili amalga oshirilib, 2-jadvalda ifodalandi.

2-jadval.

O'zbekistonda bevosita va bilvosita soliqlarning yalpi ichki mahsulot hajmida va byudjetning soliq tushumlarida tutgan o'rni³¹.

Yillar	YAIMdagi jami soliq tushumlarini salmog'i foizda	Bevosita soliqlar salmog'i ³²		Bilvosita soliqlar salmog'i	
		YAIMga nisbatan foizda	Budjetdagi soliq tushumiga nisbatan foizda	YAIMga nisbatan foizda	Budjetdagi soliq tushumiga nisbatan foizda
1992 yil	26,5	8,7	32,6	17,8	67,4
1993 yil	30,6	14,1	46,1	16,5	53,9
1994 yil	22,6	9,4	41,6	13,2	58,4
1995 yil	28,0	13,3	48,0	14,7	52,0
1996 yil	28,1	14,4	51,4	13,7	48,6
1997 yil	25,9	14,1	54,5	11,8	45,5
1998 yil	30,1	14,1	48,3	16,0	51,7
1999 yil	28,3	12,4	47,3	15,9	52,7
2000 yil	26,8	10,9	44,9	15,9	55,1
2001 yil	23,7	10,2	41,7	13,5	58,3
2002 yil	22,8	9,2	37,9	13,6	62,1
2003 yil	23,1	9,1	39,4	14,0	60,6
2018 yil	15,0	6,3	41,9	8,7	58,1
2019 yil	16,5	8,6	52,6	7,9	47,4
2020 yil	16,9	9,9	58,9	6,8	41,1
2021 yil	16,8	10,0	59,3	6,8	40,7
2022 yil	16,0	8,9	55,3	7,1	44,7
2023 yil	15,3	8,4	54,8	6,9	45,2
2024 yil	14,8	8,7	59,0	6,1	41,0
2025 yil	14,1	8,8	62,4	5,3	37,6

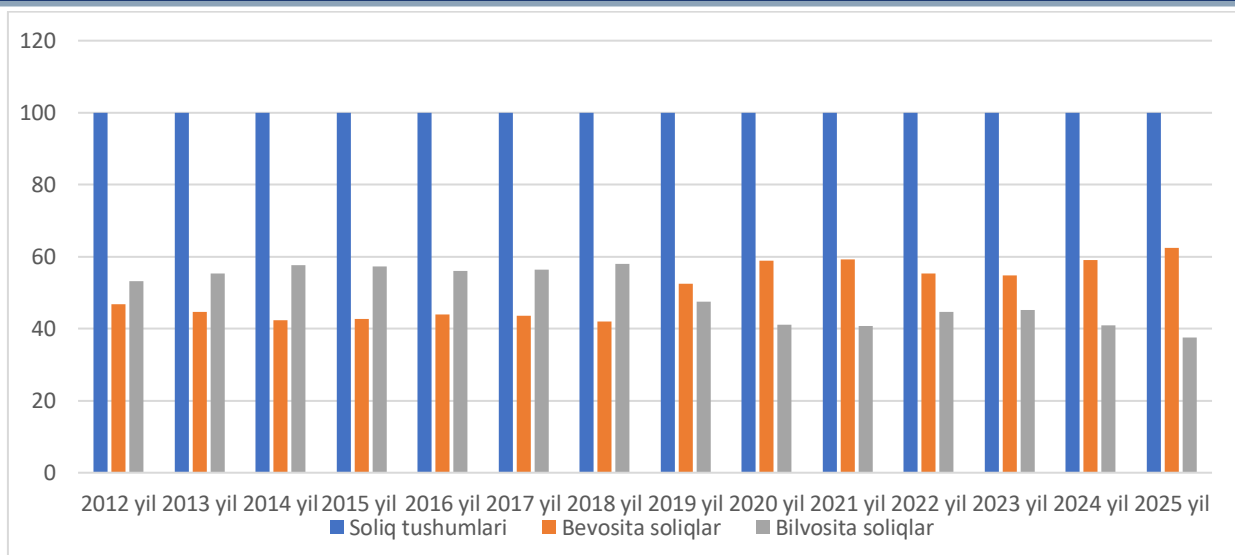
Mazkur, 2-jadvalning tahliliga ko'ra, yalpi ichki mahsulotdagi bevosita soliqlar salmog'i 1992-yildagi 8,7%dan 2025-yilda 8,8%ga o'zgargan, bilvosita soliqlar salmog'i 17,8%dan 5,3%ga pasaygan. Shuningdek, soliq tushumlaridagi bevosita soliqqa tortish ulushi 32,6%dan 62,4%ga o'sib, bilvosita soliqqa tortish ulushi 67,4%dan 37,6%ga, ya'ni 29,8 punktga pasaygan. Bu tahlillardan ayyon bo'ladiki, jami soliq yuki 1992-yildagi 26,5%dan 2025-yilda 14,1%ga, ya'ni 12,4 punktga kamaygan bo'lsa, bu davrda soliq tushumlaridagi bevosita soliqlar ulushi 32,6 %dan 62,4%ga (29,8 punktga) o'sib, bu davrda bilvosita soliqlar ulushi 67,4 %dan 37,6%ga (29,8 punktga) pasaygan.

O'zbekistonda YaIMdagi soliq yuki va undagi bevosita va bilvosita soliqlar yukining o'zgarib borish darajasi 2012-2025 yillar bo'yicha tahlili 1-rasmda yaqqolroq ifodalangan. Ushbu tahlillardan ko'rinadiki, 2012–2025 yillarda mamlakatimizda soliq yuki tizimli ravishda kamayib borgan.

³¹ Mif.uz. , open budjet.uz saytlaridagi ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

³² Resursga oid soliqlar daromadidan undirilganligi sababli bevosita soliqlar tarkibida tahlil qilindi.

1-rasm. O‘zbekistonning 2012-2025 yillarda soliq tushumlariga nisbatan bevosita va bilvosita soliqlarning o‘zgarishi³³.

Bu tahlillardan bevosita va bilvosita soliqqa tortish darajasi o‘zgarganligi, jumladan 2012-2018 yillarda bilvosita soliqqa tortish darajasining o‘sganligi, bevosita soliq yuki kamayib borganligi ko‘rinadi. Ammo, soliq islohotlari sababli 2019-2025 yillarda bilvosita soliqlar tushumi pasayib, aksincha bevosita soliqlar tushumlari o‘sib borgan. Bu holat soliq strategiyasi samarali tashkil etilayotganini, soliq tizimida raqamlashtirilgan dasturlarning samarali qo‘llanishi natijasida yashirin iqtisodiyot qisman shaffoflanib, bevosita soliqqa tortish bazasining oshganligini va shunga mutanosib holda bevosita soliq tushumlarining o‘shishiga sabab bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Bevosita soliq tushumlari davlat moliyaviy tizimining asosiy elementlaridan biri bo‘lib, ular iqtisodiy faoliyat natijalariga bevosita bog‘liq holda shakllanadi. Ularning hajmi soliq bazasi, stavkalar va makroiqtisodiy sharoitlarning o‘zgarishi bilan aniqlanadi. Shu bois, ushbu tushumlarni chuqur tahlil qilish va prognozlashda ekonometrik modellardan foydalanish fiskal barqarorlikni ta‘minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Yuqoridagi tahlillarga asosan bevosita soliqlar tushumining 2026–2030 yillarga mo‘ljallangan strategik loyihasini ishlab chiqish lozimligini ko‘rsatadi. Tadqiqotlar natijalariga ko‘ra, bevosita soliq islohotlarini samarali tashkil etilishi mamlakat iqtisodiyotini yuksalishiga xizmat qilib, evolyutsion taraqqiyot bosqichida 2030 yilga kelib yuqori darajadagi iqtisodiy taraqqiyotni shakllantiradi va iqtisodiyotni yashillanishiga xizmat qiladi. Mamlakatning strategik loyihalarini amalga oshirilishi bevosita soliq solish metodologiyasini optimallashtirish va yashillashtirish bilan chamarchas bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Xulosa

1. O‘zbekiston Respublikasida bevosita va bilvosita soliqqa tortishni o‘zaro uzviy bog‘liqlikda optimal tashkil etishning 2026-2030-yillarga hamda 2031-2050-yillarga mo‘ljallangan soliq strategiyasini ishlab chiqish va bu strategiyaga binoan soliq taktik harakatlar tadbirlarini amalga oshirish maqsadga muvofiq.

2. Soliqqa tortish darajalarini belgilashda bevosita soliqqa tortish nisbatini rivojlangan davlatlarda shakllangan nisbatlarga uyg‘unlashtirgan holda optimallashtirish, bevosita soliqqa tortishning rag‘batlantiruvchi va soliq yukini pasaytiruvchi mexanizmlarini joriy etish asosida jami soliqlar yukini yanada pasaytirib borish lozim.

3. Bevosita soliqqa tortishning rag‘batlantiruvchi mexanizmlari asosida tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantirish va soliq solinadigan daromadlarning progressiv ko‘payishiga va

³³ Moliya va iqtisodiyot vazirligining rasmiy oshkor ma‘lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

investitsion soliq jozibadorligini yaratilishiga iqtisodiy muhitni yaratish, bevosita soliq tushumlarini ko'payishiga mutanosib holda soliq strategiyasini ta'minlash maqsadga muvofiq.

4. Bevosita soliqqa tortish mexanizmlarini yashillashtirish, muqobil elektr energiyasi ishlab chiqaruvchilarni bevosita soliqlar mexanizmlari asosida rag'batlantirish tizimini shakllantirish, xususan avtotransport vositalarini elektr energiyasi bilan quvvatlantirish stansiyalari, shuningdek bunday obyektlar bilan band bo'lgan yer uchastkalari uchun yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va yuridik shaxslar yer solig'ini hisoblanishiga imtiyozlar joriy etish lozim.

5. Soliq to'lovchilarining avtotransport vositalarini elektr energiyasi bilan quvvatlantirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatishdan olgan daromadlari hisobot davri bo'yicha jami daromadning kamida 50 foizini tashkil etgan taqdirda shu faoliyatdan olgan daromadini foyda solig'idan ozod etish asosida soliqqa tortishni yashillashtirish mexanizmlarini shakllantirish lozim.

6. Bevosita soliqqa tortishni yashillashtirish mexanizmlarini qaror toptirish uchun foyda solig'ini xisoblash mexanizmida atrof muxitni obodonlashtirish va yashillashtirish xarajatlarini chegirilmaydigan xarajatlar tarkibidan chiqarish maqsadga muvofiq.

Ushbu xulosa va takliflarimizni amaliyotda joriy etilishi natijasida O'zbekiston soliq tizimini rivojlangan mamlakatlarda shakllangan soliq tamoyillarini qaror topishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 25.12.2025 yildagi O'RQ-1108-sonli "Soliq va budget siyosatining 2026-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi qonuni.

2. Taufik Abd Hakim, 2020. "Direct Versus Indirect Taxes: Impact on Economic Growth and Total Tax Revenue," International Journal of Financial Research, International Journal of Financial Research, Sciedu Press, vol. 11(2), pages 146-153, April.

3. A. Elshani, S. Ahmeti. The Effect of Direct and Indirect Taxes on Economic Growth in Developed Countries. *Ekonomika*, 2024, vol. 103(2), <https://www.zurnalai.vu.lt/ekonomika/article/view/32861/34044>

4. L.M.Cismas, I.Novo-Carti, D.M.Tirca. Impact of Direct Taxation on Economic Growth: Empirical Evidence Based on Panel Data Regression Analysis at the Level of Eu Countries. *Sustainability* 2023, 15(9), 7146; <https://doi.org/10.3390/su15097146>

5. Сислова М. "Какие налоги относятся к прямым и косвенным." www.nalog-nalog.ru.

6. Yangiboev X.A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida bevosita va bilvosita soliqqa tortishni o'zaro bog'liqlik nazariyasi. *Iqtisodiyot va ta'lim jurnali*, 2023 y. 6-son. 169-175 bet.

7. Nasrulloev H.X. "Soliq ma'murchiligiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish orqali soliq bazasini kengaytirish istiqbollari" dissertatsiyasi. 2022 y.

8. https://taxfoundation.org/data/all/global/corporate-tax-rates-by-country-2022/?utm_source=chatgpt.com

